
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

ÚTTORÓ FOLKLORISZTIKAI KIADVÁNY

Szomjas a vakló. 66 vajdasági magyar erotikus népmese. Gyűjtötte és az előszót írta: dr. Burány Béla. Forum Könyvkiadó, 1984

Egy intenzitásban és extenzitásban egyaránt igen jelentős, lassan már egész életművé kerekedő kutatómunka újabb részeredménye ez a könyv. A „zentai műhely”-nek is nevezett folklorista munkaközösségünk kiemelkedő tagjái, aki a mintegy negyedszázados szaktevékenysége során főként — ha nem is kizárólagosan — Zenta és környéke népköltészetének feltárására összpontosított, miközben a folklór líra (pl. katonadal), a folklór verses epika (néballada és epikus ének), a lírai és epikus gyermekfolklór, a párbeszédés szokásköltészet és népi színjátás (regösének, állatalakoskodás, betlehemezés) meg a folklór jellegű önéletírás műneveivel és műfajaival egyaránt foglalkozott, s a népköltészet délszláv—magyar interetnikus kapcsolatait is érintette kutatásaival. Jelen kötetének meseanyagában is a zentai, moholi és csókai gyűjtés dominál, s ily módon lényeges újabb adalékkal gazdagítja e népköltészetében egyébként is gazdag vidékünk folklór irodalmáról alkotott képünket.

Akik kísérték orvos-folkloristánk eddigi munkásságát, azoknak nyilván nem volt meglepő, hogy az erotikus mesék első honi magyar gyűjteményét épp dr. Burány Béla tette közzé. Szerzőnk ugyanis a *semmi sem lehet idegen tőlünk, ami emberi* alapigazságának ígézetében — és műfajra való tekintet nélkül — eddig is kitaróan, már-már szenvedélyes buzgalommal rögzítette anyagközléseiben és -feldolgozásaiban a népi élet és költészet ún. vaskos megnyilvánulásait is. Amíg azonban ez a mindennemű „tudományos hipokrizistól” mentes, alapjában véve igen rokonszenves törekvés olykor öncélúnak is látszott egy-egy merőben nem erotikus témakör feldolgozása esetében, most, e kimondottan „vaskos” tematika keretében, ez a szándék igazi közegére talált.

Milyen ez a közeg a 66 erotikus mese fényében? — Mint a népköltészeté általában — felelhetnénk lakonikusan. Tehát olyan, amelyben át- és áthatja egymást szóbeliség és írásbeliség, nemzeti (anyanyelvi) és nemzetközi, népi és fél- meg áltépi, urbánus és paraszti, (kis)-

polgári és plebejusi, a szellemileg progresszív és a konzervatív, az esztétikailag értékes és a silány. Egyszóval: ahol a szellemi/eszmei és esztétikai értékek egyaránt polivalensek. Azt is jelenti ez konkrétan, hogy ebben a kötetben sem a XIX. századi romantika vagy a XX. századi „szocreál” hipertrofált/mitizált Népi Értékeit kell keresnünk, mint ahogy a „fenti”, hivatásos kultúra pusztá „leromlásait” sem; e két szélsőséges értéklehetőség között ezúttal is az átmenetek széles skálája húzódik meg egy meghatározott, nem túl tágas — főként Tisza menti, s azon belül Zenta központú — folklórközösség erotikus hagyományának epikus lecsapódásaiban.

Ez a hagyomány — közli a szerző bevezető tanulmánya — át- meg- átszövi több nemzet folklór-kultúráját is, miközben a közzétett 66 mesének mintegy 40%-a (!) kisebb-nagyobb rokonságot mutat az orosz folklór erotikus hagyományával. Mialatt azt sejteti, hogy e rokonság egyrészt genetikus kapcsolatok — pl. az orosz erotikus mesék délszláv fordítása/átvetése — révén alakulhatott ki, a tanulmány mintha nem utalna kellő nyomatékkal az ún. tipologikus, földrajzi-fizikai érintkezést egyáltalán nem feltételező egyezés lehetőségére is.

Ugyancsak némi hangsúly-hiányt érzünk a bevezető tanulmány azon lapjain, amelyek ezt az erotikus epikai hagyományt a trufa műfajába helyezik be. A szóbeli epika közép- és reneszánsz kori *hivatásos* előadóinak, például a deák literátusok trufa-műfajának hangsúlyosabb elkülönítése a *folklór trufa* műfajától hasznos bevezető lehetett volna a gyűjtemény szövegeinek természetrajzába; jelentős részükön ugyanis még ma is jól érződik az irodalmi trufa hatása, illetve a műfaj erőteljes folklorizáltságának ténye.

A kötet több mint félszáz meséje — közli az előszó — többségében magnószalagos gyűjtés eredménye, a néhány magnó nélküli lejegyzést pedig „a véletlen hozta, utcán, fehér (vagy nem fehér) asztal mellett (sőt a szomszéd asztalnál!), vagy épp vonaton hallott előadás után”. Köztük van a gyűjtő *emlékzetből* lejegyzett, „a gyerekkortól ismert, viszonylag gazdag anyag”-ból rekonstruált öt meséje is, amely tehát voltaképpen *irodalmi szöveg*, a folklorizmus erőteljes közvetlen hatásának megnyilvánulása. A nem autentikus szövegrögzítés ezen elenyésző példáit ezúttal is a gyűjtés/gyűjthetőség „24. órájának” ténye teszi indokolttá, nem utolsó sorban pedig az a körülmény, hogy e kiadvány nem szigorúan tudományos igényekkel készült; nem a folkloristák „céhen belüli” táborának, hanem jóval inkább a szélesebb olvasóközönségnek szánta szerző és kiadó egyaránt.

S a jugoszláviai magyar íráskultúrában leginkább épp *ilyen* rendeltetésű kiadványként úttörő jelentőségű a *Szomjas a vaklő*: felzárkózunk vele a délszláv folklorisztika és könyvkiadás mai — a közelmúltban pl. a Vuk-gyűjtés „apokrif”, „obszcén” részét is publikáló — gyakorlatához, „szekularizáljuk” általa mi is az „istentelen” erotikát s most már

aligha lehet majd botránykő folyóirat-irodalmunk, líránk és epikánk egy-egy erotikus értelemben „szabadosabb” megnyilatkozása. Hisz amit szabad a népnek — legyen szabad a nép írástudó fiainak is.

BOSNYÁK István

ADATTÁRRÓL, AMELY KÉT ÉLETMŰ EPILÓGUSA

Penavin Olga—Matijevics Lajos: *Becse és környéke földrajzi neveinek adattára*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1983

A Vajdaság helységeinek földrajzi nevei sorozat kilencedik köteteként a becsei gyűjteményt veheti kezébe az olvasó, olyan adattárat, amely keletkezési körülményeiben, alkotóinak életútjában fordulópontot jelent. Hároman fogtak össze a vajdasági jelentőségű sorozat indulásánál, *Penavin Olga, Matijevics Lajos és Mirnics Júlia*, s ma már ketten közülük nincsenek az élők sorában. Matijevics Lajosnak és Mirnics Júliának tehát ez a kis könyv már posztumusz alkotása. Mirnics Júliáról szólunk, noha neve nem szerepel az adattár címloldalán, de a szerkesztők Becsénél beleépítették szülővárosával foglalkozó magiszteri dolgozatának néhány részletét.

Ily módon a sorozatban is szokatlan megoldásként, egyazon tájegységre vonatkozóan két iskola, két feldolgozási módszer bontakozik ki előttünk: a szűkszavú, lényegre szorító, a névtani vizsgálatokba nem bocsátkozó adattári módszer, amelynek már a korábbiakban megmutatkozott hatékonysága, illetve — Mirnics Júlia dolgozatában — az egészen *Lőrincze Lajosig* visszanyúló, a névélettant, a nyelvtörténet, eredeztetés tényeit is felhasználó eljárás, amely például különválasztva vizsgálja a külterületi és belterületi neveket.

Mindennek eredményeként egy újabb község, a Tisza-vidék központi részét képező Becsei kommuna névanyaga tárul elénk, *Bácsföldváré, Becsée, Dreáé és Péterrévéé*. Az immár hagyományossá váló szerkezeti formákat követő kötetből megismerhetjük a község földrajzi, táji jellemzőit, rövid történetét, amelyek tekintetében kicsiben az egész Bácskát példázta. Itt is a „vizek, vadvizek végtelen országa” terpeszkedett még a múlt században is, amely váltakozva adott és pusztított életet, amely fölé csak egy néhai földvár (Bácsföldvár), és a vizek által védőn körülzárt Becse vára emelkedett, no meg Péterréve magasabban fekvő helyei, ahová csak keserű tapasztalások után telepedett fel a messi tájakról ide költöző lakosság. A táj arculatát emberi kéz is jelentős mértékben formálta: itt létesült keserves veríték árán a Ferenc-csatorna az 1700-as években, a *Majtényi Mihály* által is megidézett *Élő víz*.